HEGEL FELSEFESİNDE YABANCILAŞMANIN ROLÜ VE ANLAMI

Sibel Kiraz

THE ROLE AND MEANING OF ALIENATION IN HEGEL'S PHILOSOPHY

ABSTRACT

The aim of this work is to reveal the meaning and the role of "alienation" in Hegel's philosophy with referance to his writings. Hegel was the first thinker to underline alienation in his philosophy. This work is an attempt to claim that alienation lies at the foundation of Hegel's philosophy and that it is not possible to explain the other elements of Hegel's philosophy without reference to his concept of alienation. Thus, alienation is indispensable to understand Hegelian philosophy and vice versa.

Key Words: Hegel, alienation, spirit, dialectic, sublation, determinate, identity, contradiction, alien, becoming.

ÖZET

Bu çalışma yabancılaşma kavramını ilk kez ele alıp belirginleştiren filozof olan Hegel'in felsefesinde yabancılaşmanın rolü ve anlamını onun eserlerinden yararlanarak ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Hegel felsefesinin temelinin yabancılaşma olduğu, yabancılaşmanın çıkarılması halinde Hegel felsefesinin diğer unsurlarının açıklanamayacağı iddiasında olan bu çalışma yabancılaşmanın anlaşılması için Hegel felsefesinin, Hegel felsefesinin anlaşılması için de yabancılaşmanın bir anahtar olduğunu fikrini içermektedir.

Anahtar sözcükler: Hegel, yabancılaşma, tin, diyalektik, olumsuzlama, belirleme, özdeşlik, karşıtlık, yabancı, oluş.

...

1. HEGEL FELSEFESİNE BİR GENEL BAKIŞ

1.1.Hegel'in Felsefi Amacı

Felsefe Tarihi boyunca neredeyse bütün filozoflar Descartes'ta da bir örneğini gördüğümüz üzere tümel, evrensel bir bilgiye ulaşmak istemiştir. "Evrensel bilgi, var olan herşeyi evrenin bütünlüğünde ve evrenle açıklayan, temellendiren bilgidir."[1] Felsefe, varlığı bir bütün olarak ele alır ve onu bütünlüğüyle kavramanın, ona ilişkin genel ve kuşatıcı bir bilgiyi elde etmenin peşindedir. Bu amaç filozofları varlığın özünü, hakikati yani gerçekten var olanı aramaya yöneltmiştir. Hegel'in gerçek var olan olarak gördüğü şey Mutlak ya da başka bir deyişle Saltık'tır.[2] "Bu nokta Hegel'i anlamak için büyük bir önem taşımaktadır. Felsefesinin konusu gerçekten Saltık'tır. Ama saltık bütünlük, bir bütün olarak olgusallık, evrendir."[3] Hegel felsefi amacını şu sözlerle dile getirir;

> "Benim felsefe araştırmalarımda öteden beri titizlikle üzerinde durduğum şey, hakikatin *bilimsel* bilgisine ulaşmaktır. Bu, yolların en zorudur, ama tin için –bir kez düşüncenin zeminine oturdu mu, boş görünüşlerle amacından sapma eğilimine düşmeyen, hakikat sevgisinin verdiği irade ve korkusuzluğa sahip tin için- ilginç ve değerli olan tek yol budur."[4]

Hegel'in saltık'ı bir bütün olarak görmesi ve onun evren olduğunu söylemesi monist bir duruş olarak görülebilir. Onun monist olup olmadığı konusu tartışmalı bir

[1] Atilla Erdemli, "Evrensel Bilgelik Yolunda Descartes" (Çevrimiçi) http://www.akademikforum.org/konusmalar/erdemli050108.pdf s. 5 25.11.2010
'Mathesis Universalis; Descartes, Leibniz ve çağımızda Husserl'in bilgi ülküsü olan, bütün bilimlerin kendisine dayandığı, bilgimizin bütün konularını kesin matematiksel biçimde kavrayabilen evrensel bilim': Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ank. 1975, s. 121

[2] Saltık Hegel'in Tin, Geist, Mutlak, Zihin, İdea, vd. olarak da adlandırdığı ve 'gerçek varolan' olarak gördüğü şeydir. Türkçede 'Saltık' olarak karşılandığı görülen kavram Hegel metinlerinde 'Absolut' olarak geçer. Hegel metinlerinde geçen Almanca sözcüklerin Türkçe karşılıkları için; *Hegel Metinleri İçin Almanca Türkçe Sözlük – İdea Yayınevi 2000*'e bakılabilir.

[3] Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi (Hegel),* Cilt 7-Çağdaş Felsefe Bölüm 10, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İst. 1985 s. 21

[4] G. W. F. Hegel, *Bütün Yapıtları, Seçmeler 1:Felsefe Tarihi Dersleri*, Çev. Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Birinci Baskı Ank. 1976, s. 30

konudur. Fakat Hegel monist olsa da olmasa da varlığın diyalektik yapıda olduğunu öne sürerek aşağıda dile getirecek olduğum üzere dualist yaklaşımların özne, nesne ayrımından doğan sorunlara çözüm sunar.

Yukarıdaki ifade Hegel'in Spinoza gibi panteist bir filozof olabileceğini düşündürse de o panteist değildir. Hegel'in tin'inin Tanrı olduğu söylense bile o panteizm'in Tanrı'sından farklıdır. "Hegel Tanrı'nın yarattıklarından, evrenden ayrı bir varlık olduğunu özellikle açıkça belirtmektedir… Hegel'in panteist olduğu iddialarına kendisi cevap verir gibidir: 'Ürün, Tanrı'dan farklıdır ki bu evrendir. Alem, yaratılan, Tanrı'nın dışında başkası olarak ve O'nsuz kalır.'"[5]

Evrenin arkasındaki gerçeği, onu meydana getiren ve taşıyan, 'gerçekten var olan şey'i bilmek bilginin de mümkün olmasını gerektirir. Bilginin mümkün olması kesin olması, güvenilir olması anlamlarına gelebileceği gibi değişmez yani mutlak olması anlamına da gelir. Evrenin de kendisine dayanılarak açıklandığı 'gerçekten var olan şey'i yani mutlak'ı bilmek aynı zamanda mutlak bilgiye de ulaşmak demektir.

> "Mutlak bilgi" ile Hegel, her şeyin bilgisini kastetmemektedir. Mutlak bilgi, dünyanın göründüğü halinin değil de gerçek halinin bilgisidir... Hegel'in hedefi, gerçek bilginin nasıl mümkün olacağını gösterme doğrultusundaki felsefi amaçtır"[6]

Onun bu amaca kendince nasıl ulaştığını ele almadan önce daha geriye bakıp Hegel'in etkilendiği kaynaklara değinelim. Böylece Hegel ve onun bu amaca yönelmesinin nedeni biraz daha netleşecektir.

1.2.Hegel'in Etkilendiği Kaynaklar

Hegel, felsefesini kendinden önceki felsefelere karşı durarak oluşturmamıştır. Aksine her yaklaşımın bir yanıyla gerçeği yansıttığı görüşündedir.

> "…kendinden önceki bütün felsefenin özünün kendi sistemi içinde muhafaza edildiğini, özümlendiğini iddia eder. Ama, onu etkileyen iki kaynak bütün ötekilerden çok daha önemlidir. Bunlar Yunan idealizmi ile Kant'ın eleştirel felsefesidir"[7]

Bu iki kaynak Hegel'in İdealizm'inin dayandığı kökene işaret eder. Yunan İdealizminin önemli temsilcileri olan Platon ve Aristoteles'ten önce bir görünüş,

[5] Süleyman Hayri Bolay, "Hegel'in İnsana Bakışı" *Felsefe Dünyası*, Türk Felsefe Derneği Yayınları, 1999/2 Sayı 30, s. 9-28 (Hegel'den alıntı)

[6] Peter Singer, *Hegel: Düşüncenin Ustaları*, Çev. Bahar Öcal Düzgören, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım, İst. Ekim 2003, s. 96

[7] W. T. Stace, *Hegel Üstüne*, Çev. Murat Belge, Birikim Yayınları, İst. Mart 1976, s. 15

gerçeklik ayrımı yapılmış, gerçeğin görünüşten farklı olduğu vurgulanmıştır. Eleacı Felsefe "dışsal dünyanın asıl varlık olmadığını, *gerçek*[8] olmadığını söylüyor. Şu halde bu felsefe, gerçeklikle varoluş arasında bir ayrım yapıyor."[9] Gerçeklik ve varoluş ya da görünüş arasında yapılan bu ayrım gerçeğin yalnızca görünenden ibaret ya da görünenle sınırlı olmadığını, onun zamanın ve mekanın ötesine uzanan bir boyutu olabileceğini düşündürür.

Bu görüş üzerinde yükselen idealizme göre gerçek[10], zamanın ve mekanın dışında olan ve varoluşun kendisinden türediği şey olarak kabul edilen İdea'dır. "Aristoteles'e göre bir şeyin biçimi, evrenseli aynı zamanda onun ereği ya da amacıdır…. Bir şeyin amacı, o şeyin varoluşunun sebebi olarak tanımlanabilir."[11] Böylece Aristoteles biçim ve ereği birbirine yaklaştırmış, birleştirilebileceklerini dile getirmiştir. Buradan gerçek olarak kabul edilen İdea'nın varoluşun, bir bakıma görünüşün nedeni olduğu anlaşılmaktadır. Bu görüş ve Stace'nin de değindiği başka bir çok görüş bakımından Hegel ve Aristoteles Felsefeleri benzerlik göstermektedir. Ayrıntılı olarak ele alındığında Elacı Felsefe, Aristoteles, Platon ve Hegel arasında başka bir çok benzerlik olduğu görülür. Örneğin oluş kavramı, Aristoteles'in potansiyel ile ilgili düşüncesi ve salt form düşüncesi vd. bakımından. Fakat bu felsefeler arasında önemli farklar da vardır.

Her şeyden önce Hegel dışsal, maddi gerçekliği yani görüneni, duyulara açık olanı reddetmez, aksine güçlü bir şekilde onaylar. Bu gerçekliğin sadece var olmadığını aynı zamanda zorunlu bir biçimde var olduğunu söyler.[12] Hegel bu görüşünü şu ünlü sözüyle dile getirip açıklar;

> "*Akli olan gerçektir ve gerçek olan aklidir*… Önyargıdan uzak her bilincin inancı budur ve felsefe spritüel evreni olduğu kadar, tabii evreni de incelerken buradan hareket eder. Düşünce, duygu ve genellikle subjektif bilinç herhangi bir şekilde halihazırı boş sayar, onu aşar ve daha iyisini bildiğini iddia ederse, boşlukta bulunuyor demektir ve ancak halihazırda gerçekliğe sahip olduğuna göre, bizzat kendisi de boştur."[13]

Hem gerçeğin İdea olduğu görüşüne katılmak hem de onu dışsal gerçeklikle bir tutmak şu an için sorun gibi görünmektedir. Fakat aşağıda Kant'a da değindikten sonra Hegel Felsefesini ele alırken onun bunu nasıl anlamlı hale getirdiği ortaya çıkacaktır. Onun sıkı bir bağlantı zinciri biçiminde kurduğu felsefesi Aristoteles ve Platon'da

[8] Alıntı yaptığım kaynaklarda 'görünenin arkasındaki'ne işaret eden 'Hakikat' yerine 'Gerçek' kullanıldığı için birlik sağlamak amacıyla 'Gerçek'i kullanmaya özen gösterdim. Görünen de gerçektir fakat gerçek yani hakikat görünenden ibaret değildir.

[9] W. T. Stace, *Hegel Üstüne*, s. 20

[10] W. T. Stace, *Hegel Üstüne*, s. 43

[11] W. T. Stace, *Hegel Üstüne*, s. 42-43

[12] Charles Taylor, *Hegel*, Cambiridge University Pres, UK, 1999, s. 109

[13] G. W. F. Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, Çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İst. Birinci Basım: Kasım 1991, s.29

da gördüğümüz özne, nesne ayrımı ve diğer ikiliklerle birlikte bu ikiliklerden doğan sorunlara da çözüm sunar. Örneğin; Aristoteles'te her türlü biçimden yoksun olan saf maddenin karşısında evrene biçim veren güç bulunur.[14] Burada maddenin nasıl meydana geldiği açık olmamakla birlikte madde ve form (biçim, idea) ikiliği vardır.[15]

Kant varlık felsefesinde bir duyulur, düşünülür dünya ayrımı yapmıştı. Bir yanda uzay ve zaman içinde duyulara verilmiş olan fenomenler dünyası, bir yanda da akılla erişilebilen ide'ler –kendinde şeyler (noumenon'lar) – dünyası.[16] Descartes da dahil olmak üzere bir çok filozof gibi kesin bilgi arayışı içinde olan Kant 'Sentetik a priori'[17] düşüncesiyle kendince kesin bilgiye ulaşmıştı fakat o baştan Numen'in yani 'Kendinde Şey'in bilinemeyeceğini söylemişti. Sözünü ettiği kesin bilgi bilinebileceğini söylediği fenomenler dünyasına aitti. Üstelik bu kesin bilgi 'anlama yetisinin a priori Kategorileri' olarak adlandırdığı kategorilere bağımlıdır. Kategorilerin farklı olması halinde onlara bağımlı olan bilgi de farklı olabilir. Bu da o bilginin kesin ya da mutlak olmadığı anlamına gelir.

Hegel bu açıklamanın doyurucu olmadığını dile getirir ve; "Bu, bir adamın hem sağlam bir kafası bulunduğunu, hem de doğruyu anlayamayacağını, ancak yanlışı anlayabileceğini söylemeye benzer. Nesneyi kendinde nasılsa öyle bilmeyen doğru bir bilgi bunun kadar saçma ve gülünçtür."[18] der. Kant'ın aksine Hegel kendinde şey'in bilinebileceğini söyler. Ona göre "İnsan Geçekliği[19] *bilebilir"*[20] Hegel'in bunun nasıl mümkün olduğuna ilişkin açıklamasına yaklaşıyoruz. Özne, nesne arasındaki ayrımı kaldırmak ve bilen ile bilinenin birliğini sağlamak soruna bir çözüm sunacaktır. Öncesinde söz konusu ayrımın kesin bilgi'ye, mutlak'ın bilgisine ulaşmayı nasıl engellediğini biraz daha irdeleyelim.

1.3.Kendini Düşünen Düşünce (Özne-Nesne Karşıtlığı Üzerine)

Hegel'e kadar sık sık karşılaştığımız bir bölünme sorunu vardır. Bazen bu ruh ve beden karşıtlığı olarak karşımıza çıkarken bazen de kendini özne ve nesne ya da an-

[14] Ernst Von Aster, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, Çev. Vural Okur, İm Yayın Tasarım, 3. Baskı, İst. Şubat 2005, s. 265

[15] Söz konusu felsefelerin ayrıntılı bir karşılaştırmasını yapmak çalışmamı aşmaktadır. Bu yüzden burada Hegel üzerindeki Yunan İdealizmi etkisine değinmiş olmakla yetiniyorum ve Spinoza'nın Hegel üzerindeki önemli etkisine 'olumsuzlama'dan söz ederken değineceğimi belirterek Kant'a geçmek istiyorum.

[16] Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe-Kant'tan günümüze Felsefe Akımları*, İnkılap Yayınevi, 7. Basım, Ank. 1994, s. 27

[17] Kant'a göre Sentetik A priori hem yeni bir şey söyleyen hem de akılda temellendiği için kesin olan bilgidir.

[18] G. W. F. Hegel, *Seçilmiş Parçalar*, Çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İst. 1986, s. 66

[19] Hakikati.

[20] G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi,* Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, 2. Baskı, İst. 2004, s.10

lık ve doğa ayrımı olarak gösterir.[21] Bu durumun ortaya çıkardığı sorunlardan biri de 'bilginin aşkınlığı' sorunudur. Eğer özne ve nesne birbirine indirgenemeyen iki ayrı şey ise ve bu nedenle bilinç 'kendinde olduğu biçimiyle' nesneyi kapsamıyorsa; O halde bilgi, nesnesine aşkındır. Bu, bilginin nesnesine uygun olmadığını dolayısıyla da kesin olmadığını gösterir. "…bilginin olanaklılığı üzerine yapılacak bir refleksiyonda, bizi neyin güç duruma soktuğuna yakından bakıldığında, bunun, bilginin aşkınlığı olduğu görülür."[22] Özne ve nesnenin birbirini karşılıklı olarak kendilerinin dışında tutan iki ayrı şey olması, dolayısıyla özne'nin kendinde olduğu biçimi ile nesneyi deneyimleyememesi, bilincin nesneye ilişkin oluşturduğu bilginin nesneyi kendinde olduğu biçimiyle yansıtmıyor olabileceği anlamına gelir. Eğer özne nesneden farklı, nesneye aşkın ise öznenin nesne hakkında ileri sürdüğü bilgi de nesneye aşkın olacaktır. Bu durumda bilgiyi olanaklı kılacak olan şey özne-nesne karşıtlığının aşılmasıdır.

Descartes da bu sorunun farkındadır ve "…varoluşları açıkça kuşkulu görünen, bilinmeyen ve bana yabancı olan şeyleri gerçek olan ve bilinen şeylerden, dolayısıyla benim kendimden daha seçik olarak kavrarım demek oldukça tuhaftır."[23] der. Fakat ne onda ne de aynı konuyu ele almış olan David Hume'da çözüme rastlarız. Şimdi söz konusu karşıtlıkları, neden oldukları sorunlarla birlikte ortadan kaldırmayı denemiş olan Hegel felsefesine geçelim.

Hegel'e göre öznenin bilmek istediği şey olan nesne kendisinden başka bir şey değildir. "Öyleyse Saltık kendini-düşünen-Düşüncedir demek idealin ve olgusalın, öznelliğin ve nesnelliğin özdeşliğini onaylamaktır."[24] Tin, başka bir deyişle gerçek kendisini düşünen düşüncedir ve onun özü özgürlüktür. Gerçek, düşünen olarak tanımlanamaz çünkü düşünen şey'in başka bir şeyi düşünmesi gerekir ki, 'düşünen' olsun. Düşünülen olarak da tanımlanamaz çünkü düşünülenin de bir düşünene ihtiyacı vardır. 'Gerçek'in kendisinden başka bir var olan da olmadığına göre onun düşündüğü şey kendisidir. Düşünenin de yine kendisi olan düşünülenin de var olması için düşünce eyleminin gerçekleşmesi gerekir. Bu nedenle 'gerçek' (hakikat), kendisini düşünen düşüncedir. Onun özü de özgürlük olduğuna göre 'gerçek' (hakikat) kendisi için kendisini var eden özgürlüktür. Tin'in kendisini düşünmesi, kendisini tanıması yani özbilince ulaşması anlamına da geldiği için var olması ile özbilince ulaşması aynı şeydir.

Hegel'in 'kendini düşünen düşünce' fikri Parmenides'i çağrıştırır. Felsefe tarihinde benzer bir görüşü onda görürüz. Parmenides'e göre;

[21] Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi (Hegel),* s. 17
[22] Edmund Husserl, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, Çev. Harun Tepe, Bilim ve Sanat Yayınları, Ank. 2003 s. 61
[23] Rene Descartes, *Söylem, Kurallar, Meditasyonlar*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İst. 1996, s. 150
[24] Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi (Hegel),* s. 23

> "Öğrenci doğruyu bulmak dileğindeyse göze, işitmeye, dile değil sadece lojik düşünmeye uyacaktır, bu düşünmenin ona öğrettiği şudur: sadece var-olma (varlık) vardır, bu kadar da değil, var-olma ile düşünme aynı şeydir, bizim dışa-vuruş şeklimizle: bütün yargılar bir var-olma'nın, değişmeden duran bir gerçeğin dışavuruluşudurlar…"[25]

Fakat 'değişmeden duran bir gerçek' ifadesinden de anlaşılacağı üzere Parmenides oluşu kabul etmemesi ile Hegel'den ayrılır. O, varlık ve bilgi kavramında bütünleşen durağan bir hakikati kabul eder. Parmenides'e göre;

> "…doğruyu yalnız akıl verir, ve bu akıl meydana gelmeyi, değişmeyi, hareketi, yani var-olan bir şeyin (daha) var-olmayan bir şey haline geçmesini ve bunun tersini kavrayamaz, var-olmayan diye bir şeyin olduğunu düpedüz yadsımak zorundadır. …Doğruluk, düşünme var-olma ülkesindeyse yalnız şu nitelikler geçerdirler: meydana gelmemiş, geçip gitmez, bölünmez, sürekli, hareketsiz –değişmez, aynı şeyde aynı şey, kendinde, toplu, bir bütün. Parmenides'in var-olması <<sarsılmaz>> bir var-olmadır."[26]

Hegel'in 'kendini düşünen düşünce' görüşü karşıtlığın ortadan kalkmasını ve birliğe ulaşılmasını sağlar. Böylece mutlak'ın ne olduğu dile getirilmiş olur ve geriye onun kendini nasıl bileceğini açıklamak kalır. Bu cümlelerin temellendirilmesi için Hegel felsefesinden söz edildiğinde sık kullanılan kavramların ve önermelerin birbiri ile bağlantısının kurulması gerekir. Bu kavramlar ve önermeler; Tin, özgürlük, özbilinç, birlik, olumsuzlama, yabancılaşma, diyalektik, özdeşlik, oluş, tarih, dairesellik, erek, 'gerçek olan akli, akli olan gerçektir', 'düşünceden bağımsız nesnel bir gerçeklik yoktur' olarak sıralanabilir.

1.4. Tin'in Kendini Gerçekleştirmesi

Hegel'in gerçek olarak kabul ettiği varlığın tin olduğunu söylemiştik. Bütün bir tarih ve oluş tinden doğar. "*Dünya Tarihi*, tinsel alanda ilerler."[27] Tin'in tarihi kullanarak ulaşmak istediği amaç kendisinin bilincine yani özbilince ulaşmaktır. Aynı zamanda "Tinin tözü, özü özgürlüktür" dolayısıyla onun özbilince ulaşması kendisini özgür olarak tanıması ve özgürlüğe ulaşması olacaktır. Tin'in neden böyle bir amacı olduğunu sorduğumuzda bu amacın tekrar Tin'e bağlandığını görürüz.

> "Özgürlük kendi için kendisinin yerine getirdiği Erek ve Tinin biricik Ereğidir. Yalnızca bu Erek Dünya Tarihinin ona doğru çabalamış olduğu şeydir ve çağlar boyu yeryüzünün engin sunu taşı üzerine bırakılan tüm adaklar ona sunulmuşlardır"[28]

[25] Walther Kranz, *Antik Felsefe* (Metinler ve Açıklamalar), Türkçesi Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İkinci Basım, İst. Eylül 1994, s.76
[26] Walther Kranz, *Antik Felsefe,* s. 75-76
[27] G. W. F. Hegel, *Tarih Felsefesi*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, Birinci Baskı, İst. 2006, s. 20
[28] G. W. F. Hegel, *Tarih Felsefesi*, s. 22

Tinin ereğinin kendinde olması dairselliğin göstergesidir. Tin kendinden çıkar ve tekrar kendine döner. Hegel söz konusu daireselliği şu sözlerle ifade eder:

> "Felsefe bir daire oluşturur; başlamak zorunda olduğu için, ilk dolaysız bir terim taşır: tanıtlanmış olmayan, sonuç olmayan bir terim. Ama felsefeyi başlatan şey dolaysızca görelidir. Çünkü bir başka bitim noktasında sonuç olarak görülecektir. Felsefe havaya asılı olmayan bir kuramdır; dolaysızca başlamaz, kapanan bir eğridir… Bir felsefi sistemin her parçası bir bütündür ve bilginin belirli bir dairesini oluşturur, ama ide burada belirlenimlerinden biriyle ve tikel bir biçim altında bulunur. Her tikel daire kendi sınırından taşar, çünkü kendisi bir bütün olmakla birlikte, aynı zamanda bir sonraki kürenin tabanını oluşturur. Böylece bütün, içinde başka daireler bulunan ve bu dairelerden her biri onun zorunlu bir anını[29] oluşturan bir daireye benzetilebilir, öyle ki bu tikel öğelerden kurulu sistem idenin tümünü oluşturur; ide de, gene bu yüzden, bu öğelerden her birinde yeniden bulunur…"[30]

Akla şu soru gelebilir; Eğer Tin gerçek varlıksa oluşa ya da tarihe ihtiyaç duymadan kendisini biliyor olması ve özgür olması gerekmez mi? Bu sorunun yanıtı Hegel'de açıktır; Tin'in kendisini bilmesi için kendisini düşünmesi yani nesneleştirmesi gerekir. Bunu yaptığında ise tarihi ve oluşu görür. Böylece kendini yani özgürlüğü bilir, kendisi yani özgürlük olur. Tarih veya oluş Tin'in kendisidir. Bu nedenle bu soru Tin'in kendisi için kendisine ihtiyaç duyması gibi anlamsız bir içeriğe sahiptir. Tin yani yukarıda dile getirildiği üzere kendi kendini düşünen "Düşünce kendini açığa vuran şeydir; -onun tabiatı böyledir; hatta o açık olmanın kendisidir. Onun açığa çıkışı, olması da, olmaması da mümkün bir çeşit hal değildir, sanki düşünce açığa çıkmasa da gene düşünce olurmuş gibi. Oysa açığa çıkmak onun tam da varlığıdır."[31]

Böylece Hegel'in ünlü "Gerçek olan akli, akli olan gerçektir." sözü de anlam kazanıyor ve Hegel üzerindeki yunan idealizmi etkisine değindiğimde söz ettiğim; sorun gibi görünen duruma da bir açıklık getirilmiş oluyor. Buna ek olarak Hegel'in düşünceden bağımsız nesnel bir gerçeklik olmadığını, düşüncenin nesnel gerçeklik, nesnel gerçekliğin de düşünce olduğunu[32] söylerken kastettiği şeyin ne olduğu da ortaya çıkıyor.

Bu noktada akla bir soru daha gelebilir; İdealizm'den söz ederken İdealizmin taşıyıcı kavramı olan İdea'nın zaman ve mekan dışı olduğu söylenmişti. Eğer Tin ve oluş ya da tarih aynı şey ise bu ilke ihlal edilmiş olmaz mı? Bu sorunun yanıtı da açıktır; Tin var olduğu anda -ki buna bir zaman atfetmek doğru olmaz- zaten kendini bilmekte ya da kendini bildiğinde var olmaktadır. Bu yukarıdaki sorunun yanıtı ile

[29] Hegel'in Türkçe çevirilerinde sık karşılaşılan sözcüklerden biri olan 'An' ya da 'Kıpı' gelişim basamağı, aşama anlamındadır. Sözcüğün Hegel'in kullandığı Almanca karşılığı ise 'Augenblick'tir.

[30] G. W. F. Hegel, *Bütün Yapıtları:Seçmeler 1,* Çev. Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Birinci Baskı Ank. 1976, s. 29-30

[31] G. W. F. Hegel, *Bütün Yapıtları:Seçmeler 1,* s. 20

[32] Peter Singer, *Hegel: Düşüncenin Ustaları,* s. 104

birleştirilirse şöyle denebilir;

> "Tin kendisine ilişkin bilgisine göre kendini üretir, gerçek kılar: Aynı zamanda kendisine ilişkin bilgisinin gerçekleşmesini sağlar. Her şey tinin kendisine ilişkin bilincine bağlıdır: Eğer tin kendisinin özgür olduğunu biliyorsa, bu onu bilmemesinden çok farklıdır. Çünkü bilmiyorsa köledir…"[33]

Tarihin tek tek olayları her ne kadar zamanın içinde olsa da tarih'in bittiği yerde, onun ötesinde zaman ve mekan yoktur. Onun bittiği yerde tin başlar ve tin onu yani kendini tanıdığı anda tarih biter. Dolayısıyla tin zaman ve mekanın içinde değildir. O zaman ve mekanın belirleyiciliğinin dışındadır, özgürdür. Bu konuda en fazla 'zaman ve mekan tinin içindedir' denebilir. Oluşun tinden doğması zamansal değil, mantıksal bir sıralama ile gerçekleşir.

Tinin kendi bilincine varması kendinden çıkıp tekrar kendine dönmesi biçiminde oluyor denmişti. Hegel'e göre onun dışında bir varlık olmadığı, varlığın bir ve bütünsel olduğu bilindiğine göre Tin kendinden nasıl çıkmaktadır? Bu sorunun yanıtlanması sözü geçen diğer kavramların devreye girmesi ve aralarında bir bağlantı kurulmasıyla mümkün olabilir. Hegel'e göre "…bütünün dengesi kendi içinde kalan birlik ve onun kendi içine geri dönmüş yatışması değildir, tersine karşıtların yabancılaşması üzerine dayanır."[34]

Tinin kendini bilmesi, tanıması için kendine bir 'yabancı'ya bakar gibi bakması gerekir. Çünkü tanınması gereken şey tanıyacak olan şeyin kendisi bile olsa yabancıdır. Dolayısıyla Tin'in kendi bilincine ulaşmak için önce kendi dışına çıkması, kendine yabancılaşması gerekir. Bu aynı zamanda, aşağıda değinileceği üzere soyut bir öz biçiminde olan 'Öznel Tin' in var olmaya ve varlığı meydana getirmeye başlamasıdır. Çünkü tin durağan değildir, o bir süreç içinde var olur.

> "…Tin hiçbir zaman durup dinlenmez; hep ilerleyen bir harekete kapılıp gider… ağır ağır biçimini olgunlaştırır… Yapı, temeli atılınca bitmiş olmaz ve bütünün kavramı bütünün kendisi değildir. Gövdesinin bütün gücü, dallarının genişliği ve yapraklarının koyuluğu içinde bir meşe ağacı görmek istediğimiz zaman, bize bir meşe palamudu gösterirlerse, istediğimize kavuşmuş olmayız."[35]

Tin'in kendini bilmek adına attığı yabancılaşma adımı var olma ve var etme adımıdır. Dile getirildiği üzere tinin kendini bilmesi ile var olması ve özgür olması aynı şeydir.

> "Tin *kendi-kendisi-ile-olma*dır. Bu ise sözcüğün tam anlamıyla Özgürlüktür, çünkü ba-

[33] G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, Çev. Önay Sözer, Kabalcı Yayınevi, 2. Basım İst. Kasım 2003, s. 60-61
[34] G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s. 317
[35] G. W. F. Hegel, *Bütün Yapıtları:Seçmeler 1,* s. 9-10

> ğımlı olduğum zaman kendimi bir başkası ile bağıntılarım ki, o değilimdir; dışsal bir şey olmaksızın olamam; eğer kendi kendim ile isem, özgürümdür. Tinin bu kendi-kendisi-ile olması özbilinçtir, kendinin bilincidir."[36]

Tin ancak yabancılaşmayı aştığında kendi bilincine ulaşır, kendini bilir. Gerçekliği oluşturan zihindir fakat zihin ilk başta bunun farkında değildir. Gerçekliği kendisinden bağımsız, hatta kendisine düşman ya da yabancı olarak görür. Bu dönemde zihin, kendi yaratılışına yabancılaşmış durumdadır.

Zihin ancak gerçekliği kendisinin yarattığını anladığında kendisinin ötesinde bir şey olmadığını anlar ve gerçekliği kendisini bildiği gibi bilir.[37] Tin'in kendisinden başka bir 'var olan' yoktur ya da Tin düşünerek kendisinden başka bir 'var olan' olmadığı sonucuna varır. Tin'in bu sonuca vardığı anla kendini dolayısıyla varlığı tanıdığı ve var olduğu an aynı andır.

> "Bir felsefe sisteminin temel-ilkesi onun sonucudur. Nasıl ki insan bir oyunun son sahnesini, bir romanın son sayfasını okumayı ya da Sanço bir bilmecenin çözümünü önceden söylemeyi yeğ tutuyorsa, çoğu kişiye malum olmasa da, benzer şekilde bir felsefenin başlangıcı ayrıca onun son noktasıdır da. Fakat hiç kimse ele alınan felsefenin sonuyla veya çözümüyle yetinmeyecektir, tersine bu sonu veya çözümü ortaya çıkaran *devinim*in, özsel olduğu düşünülecektir…"[38]

Eğer tinin dışında başka bir varlık olsaydı tin önce başkası sandığı ama 'kendisi olan' varlığı düşünerek bu varlığın sınırlarına ulaştığında kendisi ile karşılaşmazdı. Oysa tin, bu varlığın sınırlarında yine kendisi ile karşılaştığı anda sınırlarına ulaştığı için söz konusu varlığı bütünüyle tanımış oluyor ve tanımanın tamamlanması ile bu varlığın kendisi olduğunu anlıyor. Onun sınırında yine kendisinin olduğunu gördüğü için de kendisinden başka bir 'var olan' olmadığı sonucuna varıyor. Çünkü 'kendi olmayan'ın sınırında, bitiminde kendisi varsa ve o 'kendi olmayan' da o ise kendisinden başka bir şey yoktur. Burada tine 'Sınırlı olma'nın atfedildiği düşünülmemeli, O Sınırlı ile sınırsızın bir birliğidir.

> "…Birşey öyleyse dolaysızca kendi ile bağıntılı belirli-Varlıktır ve ilk olarak Başkasına karşı bir Sınırı vardır: Sınır Başkasının olumsuz-Varlığıdır, Birşeyin kendisinin değil; Birşey Sınırda kendi Başkasını sınırlar. –Ama Başkasının kendisi genel olarak Birşeydir; öyleyse Birşeyin Başkasına karşı taşıdığı Sınır Bir şey olarak Başkasının da Sınırı, onun ilk Birşeyi *kendi* Başkası olarak kendisinden ayrı tutmasını sağlayan Sınırı, ya da *o Bir şeyin* bir *olumsuz –Varlığıdır;* böylece yalnızca Başkasının olumsuz-Varlığı değil, bir Birşeyin olduğu gibi öteki Birşeyin de, böylece genel olarak *Birşeyin* olumsuz-Varlığı-

[36] G. W. F. Hegel, *Tarih Felsefesi*, s. 21
[37] Peter Singer, *Hegel: Düşüncenin Ustaları,* s. 98
[38] G.W.F. Hegel, *Karalama Defterinden Aforizmalar*, Çev. Enver Orman, Belge Yayınları, 1. Baskı Nisan 2010, İst. s. 59

> dır…. Ama Sınır özsel olarak eşit ölçüde Başkasının olumsuz-Varlığıdır, ve böylece Bir şey aynı zamanda Sınırı yoluyla *vardır*… ."[39]

Tin sözü edilen sınıra ihtiyaç duyar fakat bu tinin sınırlı olduğu anlamına gelmez. Hegel'in Birşey ve Başkası derken neyi kastettiği ve tinin kendi başkası ile nasıl bir ilişkisi olduğu hatta yukarıda tinin kendi sınırında yine kendisiyle karşılaşması biçiminde dile getirdiğim üzere; 'Başkası'nın tinin kendisi olduğu bir sonraki bölüm olan Yabancılaşma bölümünde temellendirilecektir.

Yukarıda zihnin gerçekliği yani kendini oluşturmasıyla onu bilmesinin aynı şey olduğu söylenmişti. Artık burada tarihin tinin kendine yabancılaşmasının tarihi olduğu ve oluşun da yabancılaşmanın kendisi olduğu anlaşılmaktadır.

> "Tin aynı zamanda kendine gelme ve böylece kendini ortaya çıkarma, kendini kendinde ne ise o yapma etkinliğidir. Bu soyut belirlenime göre Dünya Tarihi için denebilir ki, o Tinin kendinde ne olduğunun bilgisini işleyip geliştirmede sergilenişidir; ve tıpkı tohumun ağacın bütün doğasını, meyvelerini tadını ve biçimini kendi içinde taşıyor olması gibi, Tinin ilk belirtilerini de daha şimdiden gizil olarak bütün Tarihi kendi içinde kapsar."[40]

Anlaşıldığı üzere tinin kendine yabancılaşarak ulaştığı 'kendilik bilinci'[41] karşıtların etkileşimi sonucu oluşan bir sentezdir. Başka bir deyişle Diyalektik'in bir sonucudur.

1.5. Diyalektik

Hegel birbiri ile diyalektik bir bağlantı içinde olan üç varlık alanından ve bu alanları ele alan üç bilimden söz eder. Bunlar Öznel Tin (Kendinde Tin) - Mantık, Nesnel Tin (Doğa)-Doğa Felsefesi, Mutlak Tin(Kendisi için Tin)- Tin Felsefesidir.[42] Kendisinin bilincinde olmayan öznel tin soyut bir öz durumunda olduğu için mantığın inceleme alanındadır.

> "Mantık saf idenin bilimidir, düşüncenin soyut öğesindeki idenin bilimidir. Denebilir ki, mantık düşüncenin ve düşüncenin belirlenimleriyle yasalarının bilimidir." Ama burada düşünce, içinde idenin mantıksal ide halinde bulunduğu belirlenimlerini –kendine verdiği ve kendinde bulduğu bu belirlenimleri- bir tüm halinde gene kendisi geliştiren

[39] G. W. F. Hegel, *Mantık Bilimi:Büyük Mantık*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İst. Birinci Baskı 2008, s. 95

[40] G. W. F. Hegel, *Tarih Felsefesi*, s. 21

[41] Bu kavram bazı kaynaklarda 'kendi üstüne bilinç' olarak da geçmektedir. Kendilik bilinci Hegel felsefesine ilişkin olarak Türkçemizde daha sık kullanıldığı için bunu kullanmayı tercih ettim.

[42] Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe:Kant'tan günümüze Felsefe Akımları,* s. 74 -75

> düşüncedir… …üstelik saf düşünceyi temaşa etme, bu düşüncede durma ve hareket etme yetisini ve alışkanlığını gerektirir. Bir bakıma da bilimlerin en kolayı sayılabilir, çünkü konusu, düşüncedir ve düşüncenin sıradan, aynı zamanda da en basit, en ilkel belirlenimleridir. Ayrıca denebilir ki, bunlar, en bilinen belirlenimlerdir: *varlık, yokluk, belirlenebilirlik, büyüklük, kendinde varlık, kendi için varlık, bir, birçok* gibi… Ama mantık, hakikatin mutlak biçimi, ya da daha uygun bir deyimle, saf hakikat olduğundan, sadece yararı için öğrenilmemelidir. En önemli, en özgür ve en bağımsız olan, aynı zamanda en yararlı olandır. Ve mantığın yararı bu açıdan ele alınmalıdır."[43]

Öznel tin kendisini bilmek ister. Bu da ancak öteki üzerinden gerçekleşir. Bu nedenle Doğa'ya yansıyarak kendisine yabancılaşır. Böylelikle doğa felsefesinin alanına giren nesnel tin aşaması doğar.

Kendinde-Şey *kendi ile bağıntılı* Özsel Varoluştur; yalnızca yansımanın olumsuzluğunu kendi içinde kapsadığı düzeye dek kendi ile özdeşliktir; buna göre ona dışsal Varoluş olarak görünmüş olan şey onun kendisindeki bir evredir. Bu nedenle ayrıca kendini kendinden iten bir kendinde-Şeydir ki, öyleyse *kendi ile bir başkası olarak ilişkilidir.*[44]

Dolayısıyla doğanın, tinin kendini gerçekleştirme aşamasında ortaya çıkan ve tinden ayrı düşünülemeyen bir alan olduğu söylenebilir. Doğa aracılığı ile kendine yabancılaşan tin bir sonraki ve son aşamada bu yabancılaşmayı aşıp bu defa kendi bilincine ulaşmış olarak kendine geri döner. Bu aşama tin felsefesinin alanına giren mutlak tin aşamasıdır. Hegel diyalektiği bir yöntem olarak kullanmamış, tarih boyunca gerçekleşen diyalektiği gözlemleyip betimlemiştir. Varlığın diyalektik yapıda olduğunu ileri sürmüş ve bu yapıyı açıklamıştır.

> "Hegel, dinleyici-filozof-tarihçilerin ilkiydi. Ve bundan ötürü, bir felsefi *yöntem* olarak düşünülen Diyalektiği bir yana bırakabildi. Böylece, tarih boyunca gerçekleşen diyalektiği, gözlemlemekle ve betimlemekle yetindi ve kendine özgü bir diyalektik ortaya koyma gereksinimi duymadı. Bu diyalektik ya da Filozofların "diyaloğu" ondan önce gerçekleşmişti. Dolayısıyla Hegel'in, bu diyalektiğin "deneyimini" yaşamaktan ve sentezleşmiş son sonucunu tutarlı bir söylemle betimlemekten başka yapacağı bir şey yoktu. Çünkü, mutlak hakikatin dile getirilmesi, onu doğrudan diyalektiğin upuygun bir sözsel betimlenmesinden başka bir şey değildi. Bundan ötürü, Hegel'in Bilimi, tarih boyunca bu Bilimi hazırlayan Felsefenin (dolaylı ve örtük olarak) diyalektik *olduğu* ölçüde "diyalektik"tir."[45]

Bu diyalektikte henüz kendi bilincine ulaşmamış olan öznel tinin tez, bir sonraki aşamada karşılaştığımız nesnel tinin antitez, son aşamadaki mutlak tinin ise sentez olduğu söylenebilir. Evren bu diyalektik sonucunda oluşmuştur. Çünkü yeni bir şe-

[43] G. W. F. Hegel, *Bütün Yapıtları, Seçmeler 1,* s.104-105
[44] G. W. F. Hegel, *Mantık Bilimi*, s. 370 - 371
[45] Alexandre, Kojeve, *Hegel Felsefesine Giriş*, Çev. Selahattin Hilav, YKY, Birinci Baskı İst. Ağustos 2000, s. 186-187

yin oluşması için iki karşıt şeyin karşı karşıya gelmesi gerekir. Hegel'in felsefesinde önemli bir yer tutan 'üçlü yapı' varoluşun diyalektikle ortaya çıktığını savunuyor olmasından kaynaklanır. "Ben varlığı düşünmekle, yokluğu dışarıda bırakmış oluyorum; ama bu dışarıda bırakmam, aynı zamanda onu içeriye almam demektir… …varlık ile yokluk karşılıklı ilişkiye girince, ortaya üçüncü bir kavram olan 'oluş' çıkar."[46] Çünkü yokluk düşüncesine sahip olmadan varlık düşüncesine sahip olmak mümkün değildir. Dolayısıyla yokluk olmadan varlık da olamaz.

1.6. Olumsuzlama, Belirleme ve Özdeşlik

Başka belirlenimi olmayan, kendi belirlenmemişliği içindeki Saf Varlık saf belirlenimsizlik ve boşluktur. Onda hiçbir şey kavranamaz. Hakkında herhangi bir şey düşünmek de olanaksızdır.[47] Burada 'her şeyin karşıtı ile varolduğu' biçimindeki yaygın kanıya varıyoruz. Hegel bunu Tinin Görüngübilimi'nde[48] "Hiçbir şey kendi içerisinde temellenmiş ve yerleşmiş bir Tin taşımaz tersine her şey kendi dışında bir yabancıdadır"[49] sözleriyle dile getirir.

Bir şeyin karşıtı aynı zamanda onun olumsuzsu demek olduğuna göre bunu 'her şey olumsuzu ile vardır' diye de ifade edebiliriz. Burada Hegel'in Spinoza'dan etkilendiği bir noktaya geliyoruz. Hegel "Spinoza'nın 'Her belirleme yadsımadır' sözü son derece önemlidir."[50] demiştir. Diyalektik olumsuzlama ile başlar ve olumsuzlama tinin belirlenmesi ile son bulur. Tinin kendisini belirlemek için kendisi olmayanla sınırlarını çizmesi gerekmiştir. 'Kendisi olmayan' olarak olumsuzladığı Varoluş aracıyla kendisini olumlamıştır.

Hegel'in olumsuzlamanın muazzam gücü dediği şey de budur; Başkaları ile bağlamı içinde kendine özgü belirli bir varlık ve ayrı bir özgürlük kazanmak.[51] Hegel bu görüşü ile Spinoza'yı onaylamakta hatta belirleme ve olumsuzlama arasındaki ilişkinin gücünü etkili bir biçimde sergilemektedir. Olumsuzlamanın varlığı meydana getiren ve dolayısıyla bilgiyi de mümkün kılan şey olduğunu göstermektedir.

Yukarıda sıraladığım, Hegel'le ilgili bazı kavramlardan henüz bağlantı zincirine eklenmemiş olan son bir kavram kaldı. O da özdeşlik. Hegel'i anlatırken sık sık onun birlikten söz ettiğini, bütünlüğe önem verdiğini ve felsefesini bunun üzerine kurdu-

[46] G. W. F. Hegel, *Seçilmiş Parçalar*, s. 24
[47] G. W. F. Hegel, *Bütün Yapıtları:Seçmeler 1*, (Mantık Bilimi), s. 144
[48] Görüngübilim kavramı fenomenoloji karşılığı olarak Türkçemizde önerilmiştir. Fakat tam olarak fenomenolojiyi karşılamaz. Eserin Türkçe çevirisinde bu kavram kullanıldığı için karışıklığa neden olmamak amacıyla görüngübilim'i kullanıyoruz.
[49] G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s. 3117
[50] G. W. F. Hegel, *Bütün Yapıtları:Seçmeler 1,* (Mantık Bilimi), s. 100
[51] G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s. 39

ğunu dile getirdik. Oysa diyalektik, karşıtlık, olumsuzlama denilince birden fazla varlık söz konusudur. Bunun Hegel felsefesi bakımından sorun olup olmadığı düşünülebilir. Fakat buraya kadar söz edilenlerden de anlaşılacağı üzere tek bir varlığın var olması için bile karşıtlık gerekmektedir.

> "Eğer 'A=A' ise, hiçbir devim, hiçbir değişim, hiçbir oluş yoktur. A sonsuza dek A kalır. Eğer 'A=A-olmayan' ise, eğer bir Kavram kendi olumsuzu ile bağıntı içinde ise ve belirlenimini bu bağıntıda buluyorsa, o zaman *yaşam, süreç, gelişim* vardır."[52]

O halde 'hiçbir var olan, kendi-olmayan olmadan var olamaz' denebilir. Bu ikisi birbirini sınırlar. Birinin başladığı yerde diğeri biter ve karşılıklı olarak birbirlerini belirlerler. Tıpkı Tin'in kendi-olmayanın bitiminde kendisiyle ile karşılaşması gibi.

Hegel'de tin karşıtını kendi içinden çıkardığı ve aslında karşıtıyla aynı şey olduğu için onun birliği bozulmaz. Bu birlik karşıtlıkların birliğidir ya da birlik, karşıtlıkları içinde barındıran hatta karşıtlıklar yoluyla oluşan şeydir. Bir adım daha gidip aynı şeyi tersten söylersek; Gerçek varlık, birliğin karşıtlığıdır. Örneğin;

> "Dünyanın sonlu, sınırlı gerçekliklerden kurulu olduğu ve bunun yanı sıra da üstün bir gerçekliğin, bir sonsuzun, Tanrı'nın var olduğu söylenegelmişti bugüne değin. Ama, diyor Hegel… Tanrı'nın yanı sıra sonlu ve sınırlı gerçeklikler var ise, Tanrı sonsuz değildir. Bu durumda dünyanın, sonlu ile sonsuzun birliği olduğunu kabul etmek gerekir."[53]

Şimdi, buraya kadar Hegel felsefesine yabancılaşmaya doğru yaklaşarak temel hatları ile değinmiş olmanın sağlayacağı kolaylıkla anlaşılması zor olan bu felsefede yabancılaşmanın ne anlama geldiğine ve nasıl bir yer tuttuğuna yoğunlaşabiliriz.

2. YABANCILAŞMA

2.1. Hegel'de Yabancılaşma'nın Anlamı

Hegel'in eserlerinde 'yabancılaşma'ya karşılık gelen iki kelime vardır. Bunlardan biri 'Entfremdung'; yabancılaşma, diğeri 'Entausserung'; dışsallaşma'dır.[54] Dışsallaşma 'kendini dışa vurma', 'açığa çıkarma' demektir. Hegel yabancılaşmayı Tinin Fenomenolojisi adlı eserinde ele alır. 'Fenomen'in[55] açığa çıkan, kapalı

[52] G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s. 10

[53] Atilla Tokatlı, *Çağdaş Diyalektiğin Kaynağı Hegel* (Henri Denis), Yazko Yayınevi, 2. Basım, İst. 1983, s. 23

[54] Michael Inwood, *Hegel Dictionary*, Blackwell Publishers, Massachusetts, first. 1992, s. 35-36

[55] Fenomen sözcüğü yunanca 'görünüş' anlamına gelen 'phainomenon' sözcüğünden gelir. Söz konusu görünüş duylarla kavranana ait olan duyusal bir görünüştür. Türkçede sözcüğü tam anlamıyla karşılayan bir sözcük bulunduğu söylenemez. Çünkü fenomen sözcüğü potansiyel olanın açığa çıkması olarak da anlaşılabilecek biçimde, bir tür kuvveden fiile geçme anlamı da taşır.

kalamayan anlamına geldiğini göz önünde bulundurursak Hegel'in bu eserde tinin yabancılaşmasını, dışsallaşmasını ya da açığa çıkışını anlattığını söyleyebiliriz.[56]

Hegel'de yabancılaşma; dağılma anlamına gelir, basit bir bileşimin dağılıp daha karmaşık bir bileşim haline gelme sürecidir.[57] Bu ifadede atıfta bulunulan 'bileşim'in tin olduğu söylenebilir. Tin dağılarak ya da yabancılaşarak daha karmaşık bir hal alır. Tekrar yukarıdaki iki kelimeye dönecek olursak;

> "*Entausserung ve Entfremdung* terimlerinin bizzat kendilerinde yeni hiçbir şey yoktur. İngilizce "yabancılaşma" (*alienation*) sözcüğünün Almancaya doğrudan çevirileridir. İktisat teorisi üzerine çalışmalarda, bir metanın satışını göstermek ve doğal hukuk üzerine çalışmalarda, bir yerin en eski halkına ait (aborjinal) özgürlük kaybına, özgürlüğün, bir toplumsal sözleşmenin sonucunda ortaya çıkan topluma devredilmesine ya da o özgürlükten yabancılaşmaya gönderme yapmak için kullanılmıştı."[58]

Yabancılaşma sözcüğünün iktisat ve toplumsal sözleşme ile ilişkili olarak kullanılmış olması oldukça anlamlıdır. Çünkü yabancılaşma, başta Rousseau ve Marks olmak üzere birçok düşünür tarafından en fazla iktisat, toplumsallığa geçiş veya siyaset bağlamında konu edilmiştir. Rousseau ve Marks yabancılaşmayı sadece bu alanlarla ilişkilendirerek sınırlandırmış ve ona olumsuz bir anlam yüklemişlerdir. Oysa Hegel söz konusu yaklaşımları büyük ölçüde içine alan çok daha geniş bir yabancılaşma alanı düşünmüştür ve yabancılaşmaya olumlu bir anlam yüklemiştir.

Toplumsallığa geçişi düşünecek olursak; tek tek bireylerin kendilerine ait güçleri devrederek 'Devlet'i oluşturmaları bir tür yabancılaşmadır. Hegel de böyle düşünür. Fenomenoloji'deki;

> "…yabancılaşma ilk kez Mutsuz Bilinç Bölümünün (Unhappy Consciousness) sonunda karşımıza çıkar. Burada bir Tanrı'ya karşı koyan bireysel bir bilinçle karşılaşırız. Sonraları bir Yasal Durum'da, bir imparatora karşı koyan insanlar söz konusudur. Her iki durumda da, Hegel bize der ki, "bireylerin karşı koyduğu gerçeklik aslında kendi yabancılaşmış yapılarıdır."[59]

Devletin de tinin yabancılaşma sürecinde oluştuğunu, tinin görünür hale gelme biçimlerinden biri olduğunu biliyoruz. Devletin ortaya çıkışıyla birey büyük ölçüde özgürleşmiş ve istenci doğrultusunda eyleyebileceği bir ortama kavuşmuştur.

56 Yabancılaşma sözcüğünün Almancaya İngilizceden geçmiş olması ve çalışmamızın kavramın Hegel felsefesindeki anlamına yoğunlaşma amacını taşıması nedeniyle sözcüğü etimolojik olarak irdelemiyoruz.

57 Michael Inwood, *Hegel Dictionary,* s. 36

58 Georg Lukacs, "Tinin Fenomenolojisi'nin merkezindeki felsefi kavram olarak Entausserung ("dışsallaşma")", (Young Hegel'den alınmış bir metin), Çev. Doğan Barış Kılıç, *Baykuş Felsefe Yazıları Dergisi*, Sayı 2, Alef Yayınevi, İst. Mayıs 2008, s. 129 (127-161)

59 Phlip J. Kain, "Hegel'in Görüngübilimi'nde Bireyin Özgürlüğü, Gücü ve Kültürel Yapılanması", Çev. Ayşe Çevik, *Monokl*:Hegel Özel Sayısı(Yıl II Sayı IV-V), YKY, Yaz-Sonbahar, 2008, s. 148 (148-159)

> "*Devlet*tir ki… birey Özgürlüğünü onda bulur ve yaşar… Çünkü Devlet evrensel, özsel İstencin ve öznel İstencin birliğidir… Bu birlikte yaşayan bireyin… bir değeri vardır… *Dünya tarihinde ancak bir Devlet kurmuş halklar söz konusu edilebilir.* Çünkü anlaşılmalıdır ki Devlet Özgürlüğün, saltık son Ereğin olgusallaşmasıdır…"[60]

Devletin olmaması halinde karmaşa ve düzensizliğin hakim olduğu bir ortam söz konusu olurdu ve böyle bir ortamda insan kendini geliştiremezdi. Tin kendini bilim, uygarlık vd. olarak gösteremezdi.

> "Ancak Rousseau, Hegel'den farklı olarak uygarlığı, Hegel'de olduğu gibi, insanın özgürlük mücadelesinin bir aşaması olarak değil, insanın *zincirler içinde olmasının* ana nedeni olarak görmüştür. Rousseau'ya göre antik çağların tikel toplumlarından Hristiyanlığın yarattığı genel topluma geçiş *insanın* ilerlemesinin değil; *düşüşünün* bir işaretidir."[61]

Rousseau siyaset, bilim ve sanat alanındaki gelişmelerin getirdiği mutsuzlukları ve sorunları yabancılaşma ve yabancılaşmanın sonuçları olarak görmüş ve son derece olumsuz bir tablo çizmiştir. "…ilim, edebiyat ve sanatlar insanları bağlayan zincirleri çiçeklerle örter; hür yaşamak için doğmuş görünen insanların damarlarında taşıdıkları hürriyet duygusunu söndürür; onlara kölelik hayatını sevdirir; onları medeni milletler dediğimiz kütleler haline sokar."[62] Rousseau'nun sözünü ettiği olumsuzlukların insanlığın ilkel döneminde var olmadığı açıktır. Fakat bu, ilkel dönemde hiçbir olumsuzluk olmadığı anlamına gelmez ve insanlık tarihine sadece olumsuzlukları göz önüne alarak bakmak, tek taraflı, eksik bir bakmadır.

Rousseau'nun ardından Marks'ın görüşüne geçebiliriz. Yabancılaşma kavramı "iktisadi ya da toplumsal bir türde her çalışmaya ve her insan etkinliğine ayrılmaz bir biçimde bağlı olan kompleks özne-nesne ilişkisine göndermede bulunur."[63] İnsanın etkinlikle var olan, açığa çıkan bir varlık olması onun sürekli etkinlikte bulunmasını gerektirir. Bu klasik iktisatçıların birey hakkındaki görüşünü anımsatır.

> "Klasik iktisatçılar bireyi, kendi başlarına birer amaç olarak görülen para birikimi ve zenginlik için doğal olarak çabalayan insanlar olarak gösterdiler. Bu birey, iktisadi başarı için büyük bir çabayla çalışmalı, giderek daha fazla üretmeli, başkalarıyla rekabet etmeli ve sermaye biriktirmek için lüks tüketim zevkinden vazgeçmeliydi…"[64]

[60] G. W. F. Hegel, *Tarih Felsefesi*, s. 36

[61] Faruk Yalvaç, *Hegel'in Uluslar arası İlişkiler Kuramı:Dünya Tini, Devlet, ve Savaş,* Phoenix Yayınevi, Ank. 2008, s. 37

[62] Jean Jacoues Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Baskı, İst. 2009, s. 44

[63] Georg Lukacs, "Tinin Fenomenolojisi'nin merkezindeki felsefi kavram olarak Entausserung ("dışsallaşma")", s. 130

[64] Walter A. Weisskopf, *Yabancılaşma ve İktisat*, Çev. Çağatay Koç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, Birinci Basım İst. Eylül 1996, s. 51

Marks Hegel'i bu konuda eleştirir. Onun bu noktada ortaya çıkan bir takım olumsuzlukları görmediğini dile getirir. Hegel'in gerçekte klasik iktisat teorisinin doruklarında durduğunu ve insanın onunla kendisini yarattığı süreç olarak gerçek bir çalışma anlayışına sahip olduğunu, ama yalnızca olumlu taraflarını göz önünde bulundurduğundan çalışmanın kapitalist toplumdaki olumsuz yönlerine dair hiçbir kavrayışının olmadığını[65] söyler. Marks'a göre kapitalist ekonomi sistemi dört çeşit yabancılaşmaya neden olmaktadır. Çalışanlar kendilerinin değil de işverenin denetiminde olan emeklerine, ürettikleri ürünün kendilerine değil de işverene ait olması sonucu bu ürüne, bu ikisinin sonucu olarak kendi kendilerine ve diğer insanlara yabancılaşır.

> "İnsanın kendi emek ürünlerine, kendi yaşamsal etkinliğine, kendi cinsil varlığına yabancılaşmasının dolaysız bir sonucu da şudur: *insan insana yabancılaşmıştır.* İnsan kendi kendisinin karşısında iken, onun karşısında olan *ötekidir.* İnsanın kendi emeğine, kendi emek ürününe ve kendi kendine ilişkisi için doğru olan şey, insanın öteki insana ve onun emek ve emek nesnesine ilişkisi için de doğrudur."[66]

Görüldüğü üzere Marks yabancılaşmayı olumsuz olarak görürken Hegel hem olumlu olarak görmüş hem de yabancılaşmayı sözünü ettiğimiz alanları (siyaset, bilim, iktisat) da içine alacak biçimde çok daha geniş bir alanla ilişkilendirmiştir. "*Fenomenoloji*'de "dışsallaşma" terimi, çok yüksek bir felsefi genellik düzeyinde kullanılır…"[67] Hegel sadece İnsan dünyasına ait ürünlerin (devlet, bilim, siyaset, iksitsat vd.) değil aynı zamanda doğa'nın da Tin'in yabancılaşmasıyla oluştuğunu söyler.

> "Onun görüşüne göre, doğa da tarih de, tinin "dışsallaşmalar"ıdır. Fakat doğa, ebedi bir dışsallaşmadır; onun devinimi de sözde bir devinimdir… Hegel'in teorisinde doğanın gerçek bir tarihi yoktur… …Hegel'e göre, insanlık tarihi başlayana kadar yeryüzünün tarihi tamamlanmıştır."[68]

Bu nedenle yabancılaşmaya ilişkin irdelemeler doğa üzerinde değil insanlık tarihi üzerinde yoğunlaşmalıdır.

[65] Georg Lukacs, a.g.e. s. 143

[66] Karl Marx, *Yabancılaşma: 1844 El Yazmaları*, Çev. Kenan Somer, Ahmet Kardam, Sol Yayınları, 3. Baskı Ank. 2007, s. 29

[67] George Lukacs, a.g.e. s. 130

[68] George Lukacs, "Tinin Fenomenolojisi'nin merkezindeki felsefi kavram olarak Entausserung ("dışsallaşma")", s. 133-134

2.2. Tarih, Doğa ve Yabancılaşmanın Olumlanışı

Hegel'e göre doğanın sürmekte olan bir tarihinin olmaması onun yabancılaşmaya tabi olma sürecinin büyük ölçüde tamamlandığını düşündürür. Çünkü "Doğadaki değişimler, ne denli sonsuz bir çokluk içinde olsalar da, yalnızca her zaman kendini yineleyen bir döngü gösterirler; Doğada güneşin altında yeni hiçbir şey olmaz"[69] Dolayısıyla yabancılaşma kendini daha çok tarihte göstermektedir.

Hegel'in tarihin çeşitli aşamalarında ortaya çıkan sorunları, mutsuzlukları, acıları yok edilmesi gereken olumsuzluklar olarak görmemesinin nedeni de onların olumlu bir süreç olan tinin yabancılaşma sürecinin birer parçası olmalarıdır. Bu onların var olmanın ve oluşun da birer parçası oldukları anlamına gelir. Hatta Hegel onlar olmadan dünyada bir değişimin, gelişmenin olamayacağını dile getirir ve; "*Dünya Tarihi bir mutluluk sahnesi değildir.* Ondaki mutluluk dönemleri boş sayfalardır, çünkü bunlar karşıtlığın askıya alındığı uyum dönemleridir."[70] Der. Karşıtlık ne kadar keskinse yabancılaşma da o denli çoktur ve tarih aynı oranda büyük olaylara ve değişimlere gebedir.

> "Hegel, yabancılaşmanın modern dünyanın erken döneminde doruk noktasına ulaştığını ileri sürer:… …"pratik"in dünyasında-, (kamu yararına olduğu varsayılan) s*iyaset* ile (kişisel çıkarla ilgili etkenlere bağlı olan) *iktisat* arasında bir çatışma ortaya çıkacaktır…. …"teori"nin dünyasında- ise, aydınlanma ile dinsel inanç arasındaki semada bir savaş patlak verecektir."[71]

Burada, Hegel'den sonra yaşanan gelişmelerin onun tasarladığından çok farklı olduğu ve Hegel'in öngörülerinin gerçekle örtüşmediği yönünde eleştiriler bulunduğunu söylemeliyim.

Hegel tarihin daha iyi, daha eksiksiz bir duruma doğru bir ilerlediğini düşünür.[72] Çünkü tarih devam ettikçe Tin'in kendini tanıma süreci tamamlanmaya doğru gitmektedir ve 'özgürlüğe yaklaşılmaktadır. Tarihin her aşamasında kendini gösteren yabancılaşma (yabancılaşmalar) yeni ve daha ileri bir durumu doğurur. Bu yeni durum da kalıcı değildir. Yeni yabancılaşmalarla her defasında daha ileri bir seviyeye ulaşılır. "Hegel, tek tek tarihsel toplumlar ve onlarla irtibatlandırılan dünya görüşleri ya da 'tin'leri, buna paralel terimlerle, yani olumsuz yönlerini atarken, onların olumlu yönlerini kendisine dahil etmek suretiyle, daha öncekileri diyalektik olarak aşan toplumlar ve dünya görüşleri diye anlar."[73] Bu sürecin devam edebilmesi, söz konusu

[69] G. W. F. Hegel, *Tarih Felsefesi*, s. 47
[70] G. W. F. Hegel, *Tarih Felsefesi*, s. 27
[71] Richard Gun, "Hegel'in Tinin Fenomenolojisi'nde tarihin başlangıcı ve sonu", Çev. Ömer Şirin, *Baykuş Felsefe Yazıları Dergisi*, Alef Yayınevi, Sayı 2, İst. Mayıs 2008, s. 177 (162-186)
[72] G. W. F. Hegel, *Tarih Felsefesi*, s. 47
[73] David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, Çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayıncılık, İst. 2005, s. 72

sorunları ve mutsuzlukları da kaçınılmaz olarak doğuran karşıtlıkların varlığına bağlıdır. Bu nedenle Hegel sözü edilen sorunlara da olumlu bakar.

Günümüz koşullarına birden bire ulaşılmadı ve ulaşılamazdı da. Bu aşamaya gelmek için yabancılaşmanın sağladığı çeşitli dönemlerden geçtik ve her yabancılaşma bir gelişme ile sonuçlanarak aşıldı, aşılıyor. Yabancılaşmanın gelişmeyi nasıl sağladığını devlet örneğine bir kez daha değinerek daha yakından bakalım; Devletin bireylerin kendilerine yabancılaşmış güçlerinin bir toplamı olduğunu söylemiştik.

> "Kişi ve devlet bir bütün olduklarını görebilmek için birbirlerinden ayrılmalı ve güçsüz kalmalıdır. Eğer taraflardan biri diğer tarafla arasındaki ilişkiyi ve ona olan bağımlılığını görmüş olsaydı, bu, gelişmeyi durdururdu. Bu durum da, her iki tarafın gerçekliğinin, öneminin ve gücünün altını kazardı."[74]

Bireyler ve toplumlar devletle ayrılıkları yardımıyla kendilerini geliştirirler. Devletin kimi zaman koruyan, güvence altına alan, kimi zaman engelleyen, sorun yaratan faaliyetleri bireylerin amaçları doğrultusunda çalışarak gelişmelerini sağlar. Zamanı geldiğinde devletin kendileri olduğunu anladıklarında ise özgürleşirler.

Devlet bizim kendi inşamız olmasaydı, eğer, dışsal ve keyfi bir otorite olsaydı, yani özerk bir yapı olsaydı, asla özgürleşemezdik. Devlete uyarken en derin şekilde kendimize, rasyonel kişiliklerimize uyarız. Ancak, bunu en başından görmüş olsaydık, düzen sağlamak için ihtiyaç duyacakları otoriteyi ve gerçekliği onlara bahşetmezdik.[75]

Bu örnekte de görüldüğü gibi yabancılaşma ve gelişme[76] arasında önemli bir ilişki vardır ve her yabancılaşma tinin kendine yabancılaşmasının birer parçası olduğu için tarih'deki gelişmeler tinin kendine yabancılaşmasının sonucudur.

Görüldüğü üzere Yabancılaşma Hegel felsefesinin merkezinde yer almaktadır. O varlığın ve oluşun zorunlu koşuludur. Bu zorunluluğu daha iyi gösterebilmek için yabancılaşmaya daha yakından bakmak gerekir.

2.3. Karşıtını Kendinden Çıkartma

Yabancılaşmaya ilişkin çalışmalarda çoğunlukla yabancılaşma tam olarak nedir? Neden ve nasıl gerçekleşir?' gibi soruları yanıtlamaya odaklanmış bölümlere rastlan-

[74] Phlip J. Kain, "Hegel'in Görüngübilimi'nde Bireyin Özgürlüğü, Gücü ve Kültürel Yapılanması", s. 148

[75] Phlip J. Kain, "Hegel'in Görüngübilimi'nde Bireyin Özgürlüğü, Gücü ve Kültürel Yapılanması", s. 148-149

[76] Gelişme derken, ona kendinde olumlu ya da olumsuz gibi nitelikler atfetmekten kaçınıyorum. Hegel Tarih'in geri dönülmez bir şekilde ileri doğru gittiğini söylediği için her Gelişme'nin olumlu olduğu söylenebilir.

maz. Bu sorulara yanıt olarak kabul edilebilecek az sayıdaki cümlenin ise açıklanmaya, temellendirilmeye muhtaç olduğu fark edilir. Bu önemli noktanın yüzeysel olarak geçilmesi yabancılaşmaya dair ileri sürülen diğer fikirlerin güvenilirliğini olumsuz yönde etkiler. Hegel felsefesinde yabancılaşmanın ele alınışı yabancılaşma kavramına önemli bir aydınlık getirmektedir. Bu nedenle kavramın Hegel felsefesinde daha ayrıntılı irdelenmesi önemlidir.

Daha önce 'Hegel Tin'in üç aşamasından söz eder' demiş ve bu aşamaların neler olduğundan söz etmiştik. Bu aşamalardan ilki kendinde tin ya da kendinde şey' olarak da adlandırılabilecek olan öznel tin aşamasıydı. Bu aşamada tin soyut bir öz durumundaydı. Bu aşmada 'saf soyutlama' olan tin arı bir varlık halindedir ve Hegel'e göre *"…arı varlık ve arı Yokluk aynıdır.* Gerçeklik olan ne Varlık ne de Yokluk, ama Varlığın Yokluğa ve Yokluğun Varlığa geçmiş olmasıdır"[77] Dolayısıyla bu aşamada tin ya da diğer bir deyişle kendinde şey bir gerçekliğe sahip değildir. Yani duyulara, tecrübeye açık değildir, görünürlüğü yoktur. Bunlara bağlı olarak hakkında bilgi edinilmesi de mümkün değildir.

> "-Kendinde-Şey o hakkında onda her şeyin bir olduğundan başka hiçbir şeyin bilinmediği Saltık ile aynıdır. Buna göre bu kendilerinde-Şeylerin *içinde* ne olduğu hiç kuşkusuz çok iyi bilinir; böyle olarak gerçekliksiz, boş soyutlamalardan başka bir şey değildirler."[78]

Bir şeyin bir gerçekliğinin olabilmesi ve bilinebilmesi için bir belirlenimi olması, Ona ilişkin '-dir', '-dır' gibi yüklemlerle biten yani yargı bildiren cümlelerin kurulabilmesi gerekir. "Şeylere... …tüm belirlenimden yoksun hiçlikler olarak düşünüldükleri düzeye dek kendinde denir. Bu anlamda hiç kuşkusuz kendinde-Şeyin *ne* olduğu bilinemez. Çünkü *Ne?* sorusu *belirlenimlerin* verilmesini ister"[79]

Belirlenimi olmak 'Bir Şey' olmaktır. 'Bir şey'den söz edilebilmesi için o şey olmayan bir şeye yani o şeyden başka olan'a, o şeyin başkası olan'a ihtiyaç vardır. Çünkü bir şey olan 'başka olmayan'dır. 'Kendisinin başkası' olmayandır; "öyle ki tek bir belirli Varlık yoktur ki yalnızca bir belirli –Varlık olarak belirlenmiş olsun ve bir belirli-Varlığın dışında ve öyleyse kendisi bir Başkası olmasın."[80] Daha önce Belirlemenin 'olumsuzlama' olduğunu söylemiştik. Belirlemek belirlenen şeyin dışındakileri 'değillemektir' yani olumsuzlamaktır; Onları olumsuzlayarak belirlenen şeyi olumlamaktır. 'Bir şey' dendiğinde onun dışındakine 'bir şey değil', 'Başkası' denmiş olur. Böylelikle bir şey belirlenerek var olur ve bir gerçeklik kazanır. Bütün bunlardan anlaşılan şudur ki; Tin'in bilinebilmesi, bir gerçekliğe sahip olabilmesi için belirlenmeye dolayısıyla, başkası'na, olumsuzlamaya ihtiyacı vardır.

[77] G.W.F. Hegel, *Mantık Bilimi*, s. 61
[78] G. W. F. Hegel, Mantık Bilimi, s. 91
[79] G. W. F. Hegel, *Mantık Bilimi,* s. 91
[80] G. W. F. Hegel, *Mantık Bilimi,* s. 88

Bu nedenle Tin var olmak için kendi başkasını kendi içinden kavramsal bir zorunluluk ile çıkarmalıdır. Çünkü var olan her şey kendi varlığını başkalarından ayrımına borçludur. Örneğin 'Süt' kendi belirlenim ve niteliğini 'Ayran', 'Tabak', 'İnsan' gibi sonsuz sayıdaki 'Süt Olmayan'dan ayrımına borçludur. [81]

Bir şey'in 'o olmayanı', 'değili', 'olumsuzu', 'başkası' çoktur ama 'bir şey' bir tanedir. Bu 'bir taneliği' ile 'bir şey'dir ve vardır. Tin de var olabilmek için kendi Başkası'nı kendi içinden çıkararak belirlenmelidir.

> "Hegel'e göre varlık eğer gerçekten var olacaksa, belirlenimli olmalı ve soyut kendindeliğini geride bırakmalıdır. Gerçek şudur ki, arı varlık' bir soyutlamadan ibarettir ve varolan her şey öncesiz ve sonrasız kavramsal bir zorunlulukla belirlenimlidir, yani kendi başkasından yalıtılmış soyutluğu içinde var değildir."[82]

Hegel, eserlerini kaleme aldığı Almancada 'başkası' yerine "andere" sözcüğünü kullanmıştır. Hegel'in Türkçe çevirilerinde 'Başkası' olarak geçen sözcük 'Öteki' olarak da anlaşılabilir. 'andere'nin sözlük anlamı; '1. a) kendi olmayan, ikinci, başkası b) kendi olmayan, sonraki, önceki. 2. benzer olmayan, değişik başka türlü, farklı.'dır.[83] Yabancılaşmanın etimolojik incelemesini yaptığım bölümde yer alan ifadeler (Bkz:1.1.) de göz önüne alınırsa 'andere'ye yani 'başkası'na rahatlıkla 'Yabancı' da denebilir.

Dolayısıyla tin var olmak için kendi 'yabancı'sını kendi içinden çıkarmalıdır. 'kendi kendisinin yabancısı', 'kendi kendine yabancı olmalı' yani yabancılaşmalıdır. Böylelikle belirlenir, var olur, bilinir hale gelir, kendi bilincine ulaşır. Kendi bilincine ulaşması kendi kendisini bilmesi, kendi kendisinin nesnesi olmasıdır.

> "Bilinç deneyiminde olandan başka hiçbir şey bilemez ve kavramaz; çünkü deneyimde olan yalnızca tinsel tözdür, ve dahası, bilincin 'kendi'sinin *nesnesi* olarak böyledir. Ama Tin nesne olur, çünkü Tin *kendine* bir başkası *olma,* e.d. *kendi 'kendi'–sinin nesnesi* olma ve bu başkalığı ortadan kaldırma devimidir. Ve deneyim tam olarak bu devime verilen addır: Burada dolaysız olan, deneyimlenmemiş, e.d. soyut olan – ister duyusal varlığın isterse salt düşünsel yalının soyutu olsun –kendine yabancılaşır ve sonra bu yabancılaşmadan kendine geri döner ve böylelikle şimdi ilk kez edimselliği ve gerçekliği içinde betimlenir ve aynı zamanda da bilincin bir iyeliği olur."[84]

Görülen o ki; Belirleme ve onun kapsamındaki olumsuzlama yabancılaşma sürecine dahildir. Hatta yabancılaşmanın kendisidir. Bu bağlamda yabancılaşma ise 'Var olma'nın vazgeçilmez koşuludur. Çünkü;

81 Enver Orman, "Hegelci Diyalektikte 'Bir şey ve 'Başkası", *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı: 9, Mart 2006, s.103 (99-120)

82 Enver Orman, a.g.e. s. 106

83 *Der Grosse Duden*, Bibliographisches Institu, Mannheim/Wien/Zürich, 1970, s. 41

84 G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi,* s. 41-42

> "…olumsuzlamanın yaratma sürecinin ta kendisi olduğunu aklımızda tutmamız gerekir. Çünkü bir nesnenin *olumlu* özelliği belirlenmelerinden meydana gelir. Taşın özelliği beyaz, ağır, sert, v.b. olmasıdır. Ve bütün bu belirlemeler olumsuzlama olduğuna göre, demek ki bir şeyin olumlu özelliği olumsuzlamalarından meydana gelir. Dolayısıyla olumsuzlama, olumlu bir varlığın özünün ta kendisidir. Ve dünyanın var olabilmesi için her şeyden önce olumsuzlama gücü, "olumsuzlamanın olağanüstü gücü" gereklidir."[85]

Yabancılaşma bu nedenle gerekli ve önemlidir. Son olarak bütün bunların çalışmanın diğer bölümlerinde sözü edilen bazı noktalarla bütünleşebilmesi adına şunları belirtelim; 'Hegel varlığın diyalektik yapısını keşfetmiştir' demiştik. Varlık diyalektik bir yapıya sahiptir ve yabancılaşma da diyalektiğin kendisidir. Diyalektik "karşıtlar halinde olagelen ve amacı bu karşıtların birleşmesi olan varlık ve düşüncenin hareketidir."[86] Burada söz konusu karşıtlar yukarıda ifade edildiği gibi tin ve tinin başkası, 'yabancı'sıdır.

Ona doğa demek de mümkündür çünkü tinin dışsallaşmasının, yabancılaşmasının ilk ürünü doğadır. "*Doğa* kendi belirlenimine göre böyle bir Başkasıdır; *Tinin Başkasıdır*…"[87] Birbirine karşıt olan tin ve doğanın diyalektiği devam eder. Diyalektik…

> "…hareketin ereği, İdenin kendisini bulmasıdır. Başlangıçta ide sadece bir imkandır, kendi kendine olan bir İde'dir. Fakat İdenin kendisini bilmesi için içeriğini geliştirmesi, ilk önce duygusuz ve uyuşuk tabiatta kalması, sonra da tinde (tinsel varlıkta) kendisini bulması gerektir. Bunun için de İde birtakım anlar ve şekillerden geçer. İde, sonunda kendisini bulması için, uzun bir yolu geçecektir. Kendini göstermesi ile İde gerçeklik kazanır, soyutluktan kurtulup hakikat olur."[88]

Tin kendisine yabancılaşarak doğayı oluşturmasının ardından yabancılaşmaya devam eder ve hem var ettiği hem de kendisinden geçerek var olduğu uzun yolu yani tarihi oluşturur; bu yolculuk tarihin sonuna, yabancılaşmanın tamamlanmasına kadar devam eder.

KAYNAKLAR

Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe-Kant'tan günümüze Felsefe Akımları*, İnkılap Yayınevi, 7. Basım, Ank. 1994

Aster, Ernst Von, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, Çev. Vural Okur, İm Yayın Tasarım, 3.

[85] W. T. Stace, *Hegel Üstüne*, s. 68

[86] Macit Gökberk, "Hegel'in Devlet Felsefesi", *Felsefe Arkivi*, İst. Üniv. Ed. Fak. Felsefe Bölümü Dergisi, Çık. E. Von Aster vd. Cilt I, Sayı 2-3 İstanbul 1946, (98-129) s. 106

[87] G. W. F. Hegel, *Mantık Bilimi,* s. 89

[88] Macit Gökberk, a.g.e. s. 106-107

Baskı, İst. Şubat 2005
Bolay, Süleyman Hayri, "Hegel'in İnsana Bakışı" *Felsefe Dünyası*, Türk Felsefe Derneği Yayınları, 1999/2 Sayı 30
Copleston, Frederick, *Felsefe Tarihi (Hegel),* Cilt 7-Çağdaş Felsefe Bölüm 10, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İst. 1985
Der Grosse Duden, Bibliographisches Institu, Mannheim/Wien/Zürich, 1970
Descartes, Rene, *Söylem, Kurallar, Meditasyonlar*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İst. 1996
Erdemli, Atilla, "Evrensel Bilgelik Yolunda Descartes" (Çevrimiçi) http://www.akademikforum.org/konusmalar/erdemli050108.pdf s. 5 25.11.2010
Gökberk, Macit, "Hegel'in Devlet Felsefesi", *Felsefe Arkivi*, İst. Üniv. Ed. Fak. Felsefe Bölümü Dergisi, Çık. E. Von Aster vd. Cilt I, Sayı 2-3 İstanbul 1946
Gun, Richard, "Hegel'in Tinin Fenomenolojisi'nde tarihin başlangıcı ve sonu", Çev. Ömer Şirin, *Baykuş Felsefe Yazıları Dergisi*, Alef Yayınevi, Sayı 2, İst. Mayıs 2008
Hegel , G. W. F. *Bütün Yapıtları, Seçmeler 1:Felsefe Tarihi Dersleri*, Çev. Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Birinci Baskı Ank. 1976
——, *Bütün Yapıtları:Seçmeler 1,* Çev. Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Birinci Baskı Ank. 1976
——, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, Çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İst. Birinci Basım: Kasım 1991
——, *Mantık Bilimi:Büyük Mantık*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İst. Birinci Baskı 2008
——, *Seçilmiş Parçalar*, Çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İst. 1986
——, *Tarih Felsefesi*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, Birinci Baskı, İst. 2006
——, *Tarihte Akıl*, Çev. Önay Sözer, Kabalcı Yayınevi, 2. Basım İst. Kasım 2003
——, *Tinin Görüngübilimi,* Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, 2. Baskı, İst. 2004
——, *Karalama Defterinden Aforizmalar*, Çev. Enver Orman, Belge Yayınları, 1. Baskı Nisan 2010
Husserl, Edmund, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, Çev. Harun Tepe, Bilim ve Sanat Yayınları, Ank. 2003
Inwood, Michael , *Hegel Dictionary*, Blackwell Publishers, Massachusetts, first. 1992
Kain, Phlip J. "Hegel'in Görüngübilimi'nde Bireyin Özgürlüğü, Gücü ve Kültürel Yapılanması", Çev. Ayşe Çevik, *Monokl*:Hegel Özel Sayısı(Yıl II Sayı IV-V), YKY, Yaz-Sonbahar, 2008
Kojeve, Alexandre, *Hegel Felsefesine Giriş*, Çev. Selahattin Hilav, YKY, Birinci Baskı İst. Ağustos 2000
Kranz, Walther, *Antik Felsefe* (Metinler ve Açıklamalar), Türkçesi Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İkinci Basım, İst. Eylül 1994
Lukacs, Georg, "Tinin Fenomenolojisi'nin merkezindeki felsefi kavram olarak Entausserung("dışsallaşma")", (Young Hegel'den alınmış bir metin), Çev. Doğan Barış Kılıç, *Baykuş Felsefe Yazıları Dergisi*, Sayı 2, Alef Yayınevi, İst. Mayıs 2008
Marx, Karl *Yabancılaşma: 1844 El Yazmaları,* Çev. Kenan Somer, Ahmet Kardam, Sol Yayınları, 3. Baskı Ank. 2007
Orman, Enver , "Hegelci Diyalektikte 'Bir şey ve 'Başkası", *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı: 9, Mart 2006
Rousseau, Jean Jacoues, *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Baskı, İst. 2009
Singer, Peter, *Hegel: Düşüncenin Ustaları*, Çev. Bahar Öcal Düzgören, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım, İst. Ekim 2003

Stace, W. T. *Hegel Üstüne*, Çev. Murat Belge, Birikim Yayınları, İst. Mart 1976
Taylor, Charles, *Hegel*, Cambiridge University Pres, UK, 1999
Tokatlı, Atilla, *Çağdaş Diyalektiğin Kaynağı Hegel* (Henri Denis), Yazko Yayınevi, 2. Basım, İst. 1983
Weisskopf, Walter A. *Yabancılaşma ve İktisat*, Çev. Çağatay Koç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, Birinci Basım İst. Eylül 1996
West, David, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, Çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayıncılık,İst. 2005
Yalvaç, Faruk, *Hegel'in Uluslar arası İlişkiler Kuramı:Dünya Tini, Devlet, ve Savaş,* Phoenix Yayınevi, Ank. 2008